

O'ZBEKISTONDA ISLOM MOLIYASI LOYIHALARINING ISTIQBOLLI JIHLTLARI

Dilmurod Atham o'g'li Mirazamov

Ozbekiston Respublikasi bank-moliya akademiyasi

Loyiha boshqaruvi mutaxassisligi magistranti

Akramjon Ikromjon o'g'li Karimov

TDIU, «Korporativ moliya va qimmatli qog'ozlar» kafedrasida dotsenti, PhD

Ilmiy Rahbar

ANNOTATSIYA

Islom moliyasi arab davlatlarida yaxshi rivojlangan. Yurtimizda bugungi kunda islom moliyasi loyihalari qanchalik keng tarqalganligi va ularning istiqbolli jihatlari esa bugungi maqolamizda bilib olishingiz mumkin.

Kalit so'zlar: Saudiya Arabistoni, Islom moliyasi, Islom banki, Riba, Real aktiv, Shariah, investitsiya

Hozirda islom moliyasi sektori yiliga 15% dan 25% gacha o'sib bormoqda, bu yo'nalishdagi institutlar esa jahonda \$2,7 trldan ortiq aktivlarni boshqarmoqda. Islomiy moliya atamasi mahsulot va xizmat turlarining keng doirasini o'z ichiga oladi. Islom moliyasi va bankining umumiy amaliyotlari islom dinining o'rnatilishi bilan birga paydo bo'ldi. Biroq, institutsional islom moliyasi XX asrdan keyin tashkil etilgan. Qardus nashrining ma'lumot berishicha, ayni paytda islom moliya sektori yiliga 15 foizdan 25 foizgacha o'sib bormoqda, islom moliya institutlari esa dunyo bo'ylab umumiy qiymati 2,7 trillion dollardan ziyod aktivlarni boshqarmoqda.

Hozirgi vaqtda Islom moliyasi eng yaxshi yo'lga qo'yilgan uchta davlat Saudiya Arabistoni, Eron, Malayziya ko'rsatkichlar ko'lami bo'yicha global bozor hajmining 66 foiziga egalik qiladi.

O'zbekistonda «Islom bank ishi va moliyasi» tashkiloti (AIHuda) fikricha, MDH mamlakatlarida islom moliya sanoatining o'sishi boshqa davlatlarga qaraganda sekinroq, ammo bu mintaqada imkoniyatlarning ortib borayotgani tufayli jahon xalqaro bank sanoatining e'tiborini tortmoqda. MDH davlatlari hukumatlari ushbu sektorni rivojlantirish bo'yicha tashabbus ko'rsatsa, keyingi besh yil ichida islom banki ishi sezilarli darajada o'sadi.[1]

Islom moliyasi — iqtisodiy faoliyat va moliyaviy operatsiyalarni islomiy qonunlar (shariah) asosida amalga oshirishga qaratilgan tizim. Bu tizimda asosiy prinsiplardan biri foiz (riba) olishni man qilishdir. Islom moliyasi asosan quyidagi asosiy tamoyillarga ega:

1. Riba (foiz) taqiqlanishi: Islom moliya tizimida foiz olish va berish taqiqlangan. Bu, moliyaviy tizimda adolatni ta'minlash maqsadida amalga oshiriladi.

2. Risk va foyda taqsimoti: Islom moliya operatsiyalarida taraflar o'rtasida risk va foyda adolatli tarzda taqsimlanishi kerak. Bu, investorlarga va tadbirkorlarga manfaatlarni muvozanatlash imkonini beradi.

3. Real aktivlarga asoslanish: Islom moliyasi operatsiyalari real aktivlar (masalan, yer, binolar) yoki xizmatlar asosida amalga oshirilishi kerak. Bu, spekulyativ harakatlarni kamaytiradi.

4. Ijtimoiy adolat: Islom moliya tizimi ijtimoiy masalalarni hal qilish va kambag'allarga yordam berishga qaratilgan. Mikro moliya va ijtimoiy loyihalar, aholi turmush darajasini oshirishga yordam beradi.

5. Shariah komissiyalari: Islom moliya institutlarida shariah bo'yicha ekspertlar ishlaydi, ular operatsiyalarning shariatga mosligini ta'minlaydi.

Islom moliyasi tizimi bugungi kunda jadal rivojlanmoqda va dunyo bo'ylab ko'plab mamlakatlarda, shu jumladan O'zbekistonda, keng qo'llanilmoqda. Bu tizim, shuningdek, xalqaro moliya bozorlarida ham o'z o'rnini egallayapti.[2]

Davlat tomonidan islom moliya tizimini rivojlantirishga qaratilgan tashabbuslar mavjud. Quyidagi jihatlarni ko'rib chiqish mumkin:

1. Regulyatsiya va qonunchilik: O'zbekistonda islom moliyasi uchun qulay huquqiy bazani yaratish uchun me'yoriy hujjatlar ishlab chiqilmoqda. Bu, investorlar va moliya institutlari uchun ishonchni oshiradi.

2. Moliya institutlari: Islom moliyasi prinsiplari asosida faoliyat yurituvchi banklar va moliya kompaniyalari soni ortmoqda. Bu tashkilotlar o'z mijozlariga shariah talablariga mos xizmatlar taklif etmoqda.

3. Sarmoya va investitsiyalar: O'zbekistonda islom moliya mahsulotlari, masalan, sukuk (islomiy obligatsiyalar) va murabaha (savdo shartnomalari) kabi investitsiya vositalarining joriy etilishi, xalqaro sarmoyadorlarni jalb etish imkoniyatini oshiradi.

4. O'qitish va malaka oshirish: Islom moliyasi sohasida mutaxassislarni tayyorlash va malaka oshirish dasturlari ishlab chiqilmoqda, bu esa sohaning professional rivojlanishiga hissa qo'shadi.

5. Ijtimoiy masalalar: Islom moliyasi ijtimoiy masalalarni yechishga qaratilgan loyiha va dasturlarga ham e'tibor qaratmoqda. Masalan, ijtimoiy loyiha va mikro moliya xizmatlari orqali aholi turmush darajasini oshirishga yordam berish.[3,4]

Islom iqtisodiyotining mohiyati ma'naviy mas'ul bozor iqtisodiyoti tizimini yaratishdan iborat. Uning o'ziga xos jihatlaridan biri shaxsning va jamiyatning maishatini emas, balki haqiqiy ehtiyojlarini qondirishdir. Islom iqtisodiyoti modeli boyliklarning jamiyat ichida adolatli taqsimlanishiga alohida e'tibor qaratadi, busiz ijtimoiy barkamollik (uyg'unlik) va iqtisodiy o'sishni ta'minlash mumkin emas, deb hisoblaydi. Islom iqtisodiyotining asosiy qadriyatlariga quyidagilarni kiritish mumkin:

- Islom ma'naviy qadriyatlariga asoslangan iqtisodiy farovonlik;
- Teng huquqlilik va xavf-xatarlarni taqsimlash;
- Odob-axloq qoidalariga rioya qilish va diniy bag'rikenglik.[1]

2022-yilda mamlakatimizda islom moliyasining rivojlanishi bilan bevosita bog'liq bo'lgan ikkita voqea sodir bo'ldi:

- IFAAS (Buyuk Britaniya) xalqaro islom konsalting kompaniyasi bilan mamlakatda islom bank ishini joriy etish bo'yicha qonunchilikni ishlab chiqish bo'yicha kelishuv imzolandi;
- 2022-yil aprel oyida mamlakatimizda "Islomiy moliya" tushunchasini o'z ichiga olgan "Nobank mikromoliya tashkilotlari to'g'risida"gi qonun qabul qilindi.

Bu voqea, shubhasiz, O'zbekistonda islom moliyasining rivojlanishi nuqtai nazaridan muhim voqealardan biridir.[5]

Xulosa qiladigan bo'lsak Islom moliya tizimida zakot tushunchasi mavjud bo'lib, Zakot o'zbekistonning ijtimoiy himoya tizimini moliyalashtirishda muhim ahamiyat kasb etadi. O'zbekiston aholisiga bu tushunchani anglatish va dindor aholi qatlamlari mablag'larini zakotga jalb qilish orqali davlat ijtimoiy – iqtisodiy muammolarini hal qilishga yordam beradi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. <https://www.gazeta.uz/oz/2022/10/17/islamic-finance/>
2. "Islamic Finance: Principles and Practice" – Moliyaviy tizimning asosiy tamoyillari.
3. "Shari'ah Compliant Investment Funds" – Shariah asosidagi investitsiyalar haqida ma'lumotlar.
4. O'zbekiston Respublikasi Markaziy Banki va boshqa moliya tashkilotlari saytlaridagi rasmiy hujjatlar.
5. https://www.researchgate.net/publication/371731664_O'ZBEKISTONDA_ISLOM_MOLIYA_SINI_JORIY_ETISHDAGI_IMKONIYAT_VA_ISTIQBOLLARI